

DEZSÉRI KÁLMÁN

GONDOLATOK A NYELV GAZDASÁGTANÁRÓL

AKTUÁLIS EURÓPAI VONATKOZÁSOK ÉS AZ INFORMÁCIÓS TECHNOLÓGIA
FORRADALMÁNAK VÁRHATÓ HATÁSAI

A globalizáció, a gyorsan bővülő nemzetközi gazdasági kapcsolatok és a sebesen fejlődő nemzetközi kommunikációs technológia eredményeként egyre intenzívebbé váltak az egyének, a gazdasági és nem gazdasági szereplők, valamint az országok, sőt a kontinensek közötti sok formában történő információs kölcsönhatások. Ilyen körülmények közepette a nyelvek különböző fajta nehézséget, azaz egyfajta szűk keresztmetszetet jelenthetnek e kölcsönhatások folyamatossága és egyértelműsége szempontjából, ugyanis a kommunikáció legfontosabb eszközét – a saját nyelvet – egy másik nyelvvel kell mind a két irányban felváltani, azaz egyidejűleg minimum két nyelvet kell használni. Ez a körülmény szükségszerűen a többnyelvűség kialakulása, ennek erősítése felé vezet a legtöbb társadalomban, illetve országban.

1. A NYELVEK ÉS A NYELVISMERET ÁLTALÁNOS HELYZETE

Általánosan elfogadott megállapítás az, hogy a világon jelenleg közel 7000 beszélt nyelv van. Egy felmérés 6912 nyelvet számolt össze. Ez azt jelenti, hogy a világ több mint 200 országának¹ legtöbbször nyelvileg vegyes, s ezek között vannak olyanok, amelyek nagyobb, mások pedig kisebb mértékben többnyelvűek. A világon csak néhány olyan ország létezik, amelyek kimondottan egynyelvűnek tekinthetők.

A többnyelvűségnek két szintje van, az egyik a társadalom egészét, a másik pedig ennek egyes tagjait veszi figyelembe. Egy ország vagy társadalom lehet többnyelvű, mert történelmileg egynél több nyelvi közösségből áll össze, de eközben az is lehetséges, hogy e közösségek egyénei vagy egyéneinek nagy többsége viszont csak egynyelvű, mert a különböző gazdasági és politikai okok miatt a többnyelvűség általános kifejlődésére nem volt szükség. Ennek oka rendszerint az, hogy a viszonylag mérsékelt nagyságú és intenzitású gazdasági, politikai valamint kulturális kapcsolatok fenntartására viszonylag kevés számú csatorna is elegendő volt. A teljes mértékű többnyelvűség az, amikor ez már széles körben megjelenik egy társadalom egyéneinek a szintjén is. Ennek kialakulását és fejlődését a gazdasági, politikai valamint kulturális kapcsolatok egyre intenzívebbé válása teremti meg. Ezt a folyamatot gyorsította fel napjainkban a globalizáció és a kommunikációs technológia igen gyors ütemű fejlődése és elterjedése.

Ilyen körülmények közepette az egyén szintjén is megjelenő többnyelvűség kialakulása egy korábban – a nyelv szempontjából – dominálón homogén társadalomban sok esetben új vagy rendkívüli kihívásokat eredményez, s ezzel egyben

¹ Ebbe beletartoznak a vitatott területek is. Az ENSZ-nek jelenleg 193 ország a tagja.

a politikák számára a beavatkozás lehetőségét vagy éppen ennek szükségét hozza létre. Ezeknek a politikai beavatkozásoknak jelentős gazdasági hatásai is lehetnek, többek között a gazdasági tényezőknek a nagyobb régiók, földrajzi és politikai egységek közötti áramlására, vagy az ezek közötti kereskedelem, beruházás és migráció alakulására, illetve alakítására. A beavatkozás szükségességét a legtöbb esetben valamilyenfajta gazdasági vagy politikai esemény, sokkhatás vagy konfliktus idézi elő.

2. A NYELV, MINT GAZDASÁGI JELENSÉG

A nyelv nem tekinthető egyszerűen és csupán a kommunikáció eszközének vagy közös kulturális kincsnek, hanem egyfajta szellemi formában meglévő gazdasági vagyonnak és egyben a közjavak (public goods) részének. Ennek oka az, hogy a nyelvek fejlődése lényegében a korábbi és az élő generációk által elvégzett szellemi erőfeszítések és munkák eredménye, s a fejlődő anyagi világnak egyfajta tükörképe. Ennek a vagyonnak az elsajátítása az újabb generációk egyénei részéről sokszor egyre nagyobb mértékű külön erőfeszítést és munkát igényel.

A nyelvet sok tekintetben a pénzhez hasonlónak is tekinthetjük, ha mint gazdasági jelenséget vizsgáljuk, mivel a nyelv is lényegében ugyanazzal a három alapvető funkcióval bír, mint a pénz a gazdaságban.

a) *Mindkettő csereeszköz.* A pénz segítségével megkönnyíthető az emberek között az áruk és szolgáltatások cseréje. A nyelvet az emberek az egymással való kommunikációhoz használják, azaz ahhoz, hogy kicseréljék másokkal az információkat, véleményüket, ismereteiket, amik többek között a gazdaság működéséhez és működtetéséhez szükségesek.

b) *Mindkettő alkalmas az értékek tárolására.* Pénzt könnyebben lehet tartani, mint bármely más terméket vagy árut, és ebben a formában általában az érték is könnyebben megőrizhető. A nyelv esetében pedig a „tárolt”, azaz a valamilyen formában rögzített, eddig döntően írásbeli kommunikáció (írott szöveg) az, amit később bármikor el lehet olvasni, vagy vissza lehet keresni. Az írott szöveg helyettesítheti az egyének közötti egyidejű és szemtől szembe való kommunikációt.

c) *Mindkettő egyfajta eszköze bizonyos kritérium mérésének.* A pénz az ár formájában tesz a termékek között különbséget azok értéke szerint. A nyelvek esetében az egyes társadalmak tagjai által elsajátított nyelvek mennyisége és ezek alkalmazásának intenzitása tesz különbséget az egyes társadalmak vagy országok között abban a tekintetben, hogy milyen mértékben tudnak részt venni nagyobb regionális vagy a globális kommunikációs, gazdasági és politikai kapcsolatokban. Ez a különbségtétel a nyelvismeret alapján lényegében az egyének szintjén is megtörténik. Nyilvánvaló viszont, hogy ez a különbség nemcsak kedvező hatást, hanem hátrányos megkülönböztetést is eredményezhet, ugyanis bizonyos nyelvek ismeretének hiánya valamilyen szempontból – számos történelmi példa van erre – kizáró tényező lehet. Így az egyes egyéneket tekintve minél több nyelven ért valaki, annál kevésbé valószínű, hogy bizonyos társadalmi és gazdasági kapcsolatokból kizáródik vagy diszkrimináció éri. Az egyének kumulált helyzete az egyes társadalmak vagy országok helyzetét is meghatározza. Természetesen nem csak az egyének által

ismert nyelvek száma lényeges, hanem ehhez hasonlóan fontos kérdés az is, hogy melyek ezek a nyelvek. Ahogy a pénz esetében számos esetben az is fontos, hogy nem az általában vett pénzről, hanem melyik valutáról van szó, ugyanúgy a nyelvek esetén sem mindegy, hogy szélesebb körben beszélt nyelvek ismeretéről van szó vagy nem. Az előbbieket bizonyos szempontok alapján hatékonyabb kommunikációs eszközöknek tekinthetők, mivel nagyobb mértékben tudják csökkenteni a kirekesztődés valószínűségét.

Már ezek alapján is látható, hogy a nyelv nem csak szociális és kulturális, hanem *gazdasági jelenség* is. A nyelvek elsajátításának vannak input jellegű és használatának output jellegű gazdasági vonatkozásai. Számos általános közgazdasági elv és elmélet is alkalmazható a nyelveknek a gazdaságban való használatával kapcsolatban. A nyelvek gazdaságtanával foglalkozó szakirodalom még igazából gyerekcipőben jár, s így nem csoda, hogy eddig csak kevesen próbálkoztak meg a nyelvek gazdaságtanának definiálásával. Ráadásul a néhány eddig született definíció között nincs igazán olyan, amit elfogadott volna az ezzel a kérdéssel kis számban foglalkozó szakemberek nagy többsége. Ennek a helyzetnek, azaz a konszenzuson alapuló definíció hiányának fő oka talán az, hogy a meghatározások legtöbbször csak egy vagy néhány szempontra koncentráltak és részben figyelmen kívül hagytak másokat. A helyzet viszont az, hogy a nyelvek gazdaságtana egy interdiszciplináris vizsgálati terület, amely figyelmének központjában a nyelvekhez kapcsolódó közgazdasági változók kölcsönös egymásra hatása áll. Ezek a társadalmi és gazdasági problémák igen széles körét érintik, mint a nyelvnek a kultúrára és jólétre való hatását, a nyelvekhez kapcsolódó termékek és szolgáltatások piacát, valamint költség-haszon számításokat olyan kérdésekben, mint a nyelvi tervek alternatívái, a nyelvpolitikák kiválasztása és kialakítása, valamint a kisebbségi nyelvek védelme stb.

Mindezt figyelembe véve a talán legkomplexebb meghatározás sem igazán definíció, hanem az érintett területek és kérdések felsorolása. Ezt *F. Grin* [Grin, 1994] fogalmazta meg, s amely szerint a nyelvek gazdaságtana magába foglalja: „... a nyelv hatását a jólétre (lehetőleg feltárva a nyelvi alapú diszkrimináció jelenlétét), a bevándorlók nyelvtanulását, a nyelvismeret fenntartásának formáját és terjesztését a többnyelvűségi politika révén vagy a kereskedelmi partnerek között, a kisebbségi nyelv védelmét és támogatását, a nyelvpolitikák kiválasztását és alakítását, a munkahelyi nyelvhasználatot, és a nyelvspecifikus termékek és szolgáltatások piaci egyensúlyát.” Mindezek alapján összefoglalóan azt lehet mondani, hogy a nyelvek gazdaságtana az olyan általános közgazdasági alapelveken (pl. kereslet és kínálat egyensúlya, költség-haszon számítás, egyéni és társadalmi optimalizálás, stb.) alapuló törvényszerűségek összessége, amelyek egy társadalom (többségi és kisebbségi, honos vagy bevándorolt) tagjai esetén a nyelvismeret megszerzésével és a soknyelvűség megőrzésével, valamint a gazdasági tevékenységekkel függ össze. Ezt fogalmazza meg másként és általánosabban később Grin, ami már inkább tekinthető meghatározásnak: „a nyelvek gazdaságtana a mainstream elméleti közgazdaságtan paradigmája, ami a közgazdaságtan koncepcióit és eszközeit alkalmazza azoknak a kapcsolatoknak az elemzésénél, amelyekben nyelvvel kapcsolatos változók is vannak, valamint a vizsgálatok fókuszában elsősorban, de nem kizárólag, azok a kapcsolatok állnak, amelyekben a gazdasági változóknak is szerepük van.”

3. A TÖBBNYELVŰSÉG ÉS A NYELVTANULÁS NÉHÁNY GAZDASÁGELMÉLETI KÉRDÉSE

A nyelvgazdaságtan első empirikus és aztán elméleti lépéseire azt követően került sor, hogy a világ országai közötti gazdasági kapcsolatokban egyre jelentősebbé vált a munkaerő (legális és illegális) vándorlása, aminek következtében a nyelv kérdése, mint gazdasági tényező, a korábnál még nagyobb figyelmet kapott. Ezzel egy időben ismerte el a szakirodalom ezt a kérdést gazdasági problémaként is, majd ez után kezdett el mélyebben foglalkozni a több etnikai csoportból álló és ezzel összefüggésben több nyelven beszélő társadalmak, illetve országok sok tekintetben hasonló helyzetével. A megfelelő nyelvismeret hiánya – s ennek következtében kialakuló gazdasági és szociális diszkrimináció mind a történelmi nemzeti kisebbségek, mind a bevándorlók esetében – egyre jelentősebb gazdasági hátrányokkal és költségekkel is jár, amelyek megoldását vagy enyhítését csak a megfelelő nyelvoktatás tudja biztosítani.

3.1. A NYELVTANULÁS ÉS NYELVTANÍTÁS GAZDASÁGELMÉLETE

Egy idegen nyelv tanulását költséges beruházásnak lehet tekinteni több szempontból is, ugyanis ide sorolhatók a pénzbeli kiadások mellett az erre fordított idő és energia, valamint az emiatt elmaradt bevételek. A nyelvismeret megszerzését követően az ezzel járó előnyök közé tartozik az az új képesség, hogy megnyílik a kommunikációs lehetőség azokkal, akik a világon ugyanazon nyelven tudnak beszélni, s ezzel összefüggésben gazdasági ügyletekben lehet velük részt venni. A gazdasági kapcsolatok révén várhatóan nagyobb jövedelemhez lehet jutni, ami kompenzálni tudja a tanulással összefüggő korábbi költségeket.

Az emberi tőke más jellemzőjéhez hasonlóan itt is működik egy pozitív továbbgyűrűző (spill-over) hatás azok számára, akik nem fektetnek be a nyelvtanulásba. Ugyanis A és B személyek akkor is fognak tudni kommunikálni egymással, ha csak az egyikük tanulja meg a másik nyelvét, vagy azt a nyelvet, amelyet a másik már beszél. Így gyakran feltételezhető a költségek aszimmetrikus és a haszon inkább szimmetrikus jelentkezése. Mindez fontos szempontként is figyelembe veendő a nyelvpolitikák kialakításakor és megvalósításakor.

Mindezeket figyelembe véve, a nyelvek gazdaságtana a nyelvoktatással kapcsolatban olyan kérdésekkel és ezek optimalizálásával foglalkozik, hogy mely nyelveket érdemes oktatni, illetve tanulni, milyen nyelvismereti képességet érdemes célul kitűzni, milyen okok miatt és mekkora költségek mellett. Ezek többsége mikrogazdasági jellegű kérdés. Végső soron a nyelvismeretnek hatása van a jövedelemszerzési képességre is, ugyanis bizonyos nyelvismeret vagy annak hiánya oka lehet a jövedelmi aránytalanságoknak is. Ezek a tényezők jelentős mértékben befolyásolják a nyelvpolitikákat, s emiatt fontosak a különböző alternatívák költség-haszon elemzése, a különböző nyelvek fontosságának értékelése, majd az ezekkel konzisztens nyelvoktatási politikák kereteinek, struktúrájának és értékelésének kidolgozása.

A nyelvpolitikák értékelésében fontos szerepet játszik a nyelvi környezet dinamikus jellege, amit alapvetően a más nyelvek tanulását érintő egyéni döntések irányí-

tanak. Így a nyelvtanulásnak a közgazdaságtan szempontjából való elemzéséhez több mikrogazdasági fogalmat és elméletet lehet alkalmazni (pl. költség-haszon elemzés, hálózati externáliák, klubelmélet, szociális optimalizálás stb.).

a) A hálózati hatás, a hálózati externáliák

Ellentétben sok más típusú kompetenciával, a nyelvtudás annál több előnnyel jár az egyén számára, minél nagyobb azoknak az embereknek száma, akik ugyanezzel a kompetenciával rendelkeznek. A nyelvismeret megszerzése ebben az értelemben azt jelenti, hogy az egyén egy újabb résztvevőjévé válik egy hálózatnak. Az egyes nyelvi hálózat egy olyan közösség, amelyiket lényegében egymást kiegészítő résztvevők alkotnak, s amelynek minden új belépője – amellet, hogy hozzáfér egy sor meglévő „szolgáltatás” előnyeire – egyben hozzá is tesz a többiek számára lehetséges előnyökhöz, ugyanis ezután ehhez minden korábbi tag hozzájuthat. Ez azt jelenti, hogy minden egyes alkalommal egy *újabb külső hatás generálódik* (externália) a nyelvi hálózatokban, amikor egy-egy további személy az adott nyelv ismeretét megszerzi.

A hálózati externália nem a nyelvtanulás különleges sajátossága, mivel sok más kommunikációs formát (pl. telefont, internetet stb.), a szállítást, valamint a közjavak egy részét ugyanez jellemzi. Éppen ezért a hálózati hatás viszont igen befolyásos meghatározója a nyelvek közüli választásnak. Így egy kisebbségi nyelvet beszélő közösség tagjai számára jelentős haszonnal jár, ha megtanulják a többség nyelvét is, vagy általában a világon mindenki számára az, hogyha a nagy világnyelveket sajátítják el.

A második megtanulandó nyelv kiválasztását gyakran jelentősen befolyásolják az egyes személyeket érintő előnyökre vonatkozó megfontolások, amelyek viszont befolyásolják a hálózati externáliák alakulását. A széles körben beszélt nyelvek mindig világosabban mutatják ezeket a hálózati externáliákat. Egy széles körben elterjedt és beszélt nyelv elsajátításának vannak olyan előnyei, hogy ennek révén egyrészt más emberek elég heterogén körével lehet kommunikálni, másrészt viszont bizonyos speciális érdeklődésű társadalmi vagy szakmai körrel – mint a technológia vagy a populáris kultúra képviselői stb. – lehet ezen a nyelven érintkezni (pl. ilyen az angol, szemben bármely más széles körben beszélt nyelvvel). A nyelvek elterjedtségének mérete viszont nem mindig az egyetlen tényező, ami befolyásolja az előnyökkel kapcsolatos megfontolásokat. Vannak – bár számuk viszonylag gyorsan csökken – olyan szakmai körök vagy csoportok, ahol hagyományosan fennmaradt a nem a legszélesebb körben beszélt nyelvek alkalmazása – ha csak részlegesen is (pl. a latin az orvostudomány és a jogtudomány területén stb.).

b) A nyelvtanulás költség-haszon elemzése

A nyelvgazdasággal foglalkozó szakirodalomnak egy jelentős része foglalkozik a nyelvtanulás költség-haszon kérdéseivel. Ez a kérdéskör sokkal koncepcionálisabban megkutatott és feltárt, mint a nyelvgazdaság bármely más szempontja vagy

témaköre, valamint több modellt is felépítettek a szerkezetének és a mechanizmusának a leírására.

A *Gabszewicz–Ginsburgh–Weber modell* [Gabszewicz, Ginsburgh és Weber, 2005] egy egyszerű modell, ami két nyelvet és két régiót tartalmaz. A kommunikációs előnyök arányban állnak azon egyedek számával, akikkel kommunikálni lehet. A tanulás költségei egyed- és nyelvspecifikusak. A modell tárgyalja a belső és sarok-egyensúlyok meglétének feltételeit. Továbbá előre jelez olyan tényezőket, amelyek befolyásolják azt a nyelvtanulást, amit empirikusan tesztelni lehet.

A *Selten–Pool modell* [Selten és Pool, 1991] egy általános modell, ami több nyelvet tartalmaz, s ahol a nyelvtanulás a kommunikációs előnyök (ami tartalmazhat gazdasági és nem gazdasági előnyöket) és a tanulás költségeinek a függvénye. A modell a nyelvtanulást egy nem kooperatív játéknak tekinti, amiben a résztvevők maguk választhatják ki, hogy melyik idegen nyelvet tanulják meg. A kommunikációs előnyök arányban állnak azoknak az embereknek a számával, akikkel majd kommunikálni lehet, valamint minden nyelvi közösség különféle fontosságot rendelhet a különböző más nyelvi közösségekhez (ezzel jelezve a gazdasági, kulturális vagy politikai jelentőséget, valamint a földrajzi távolságot). Ez részben a más gazdasági elemzésekben alkalmazott gravitációs modellhez hasonlít. A tanulmányi költségek nyelvspecifikus elemeket (pl. néhány nyelvet nehezebb megtanulni, mint másokat), valamint egyénspecifikus elemeket is (pl. egyesek könnyen tanulnak nyelveket, míg mások nehezebben) tartalmaznak. Így amíg a kommunikációs előnyök mindenki számára azonosak (pl. a fontossági tényező azonos minden ugyanazon nyelvi közösséghez tartozó számára), addig a tanulási költségek az egyes személyekhez kapcsolódóan specifikusak. Ez a modell azt bizonyítja, hogy egyensúly létezhet egy ilyen helyzetben is. A nyelvtanulás általános jellemzői szintén elemzésre kerültek. Így például először az, hogy azok, akik egyénspecifikusan alacsony költségekkel rendelkeznek, sokkal nagyobb valószínűséggel fognak idegen nyelvet, vagy pedig egynél több idegen nyelvet tanulni. Aztán, hogy azokat az idegen nyelveket, amelyeket sokan beszélnek, sokkal többen tanulják, mint pl. a marginális nyelveket. Harmadszor pedig, hogy viszonylag kis nyelvi közösségek tagjai sokkal nagyobb valószínűséggel tanulnak más nyelveket, mint pl. a viszonylag nagy nyelvi közösségek tagjai. Végül az, hogy a mesterséges nyelveket (pl. eszperantó) soha nem tanulják és beszélnek széles körben, még akkor sem, ha ennek a tanulási költségei alacsonyak.

c) A társadalmi szintű haszon maximalizálása (szociális optimalizálás)

Az nyilvánvaló, hogy egy nyelv elsajátítása költséges tevékenység, és hogy a kommunikációs haszon a különböző nyelveket beszélő tetszőleges két egyén mindegyike számára jelentkezik. Már akkor is ez a helyzet, ha e két személy közül csak az egyik tanulja meg a másik nyelvét. Ezért, ha egy ország népessége két vagy több nyelvi csoportból áll, a helyzet a domináns nyelvi csoportot arra ösztönözheti, hogy olyan nyelvi rezsímet vezessen be, amelyik arra kényszeríti a másik kisebb nyelvi csoportot (vagy a többi nyelvi csoportokat), hogy ők tanulják meg a domináns csoport nyelvét, és voltaképpen így aszimmetrikusan ők viseljék a nyelvtanulás költségeit.

Az *Ortega–Tangeras modell* [Ortega és Tangeras, 2004] két nyelvi csoportot foglal magába, az egyik a domináns, a másik pedig a dominált csoport. Az egyéneknek szükségszerűen együtt kell működniük annak érdekében, hogy sikeresen részt vehessenek a termelésben, de közös tevékenységük eredménytelen, ha a két személy nem beszél legalább egy közös nyelvet. Az egyes egyének az iskolai oktatás keretében is megtanulhatják a másik nyelvet, ami egyben növeli a termelékenységüket (azaz, az oktatás keretében a releváns általános ismeretek mellett nyelvtudást is szerezhetnek). Az oktatási rendszer lehet vagy egynyelvű (nem anyanyelvű, azaz rendszerint domináns nyelvű), amelynek keretében a dominált csoport minden tagja keresztülmegy egy nyelvcserén, vagy pedig kétnyelvű, amelynek során az anyanyelv mellett a diákok szert tesznek a másik nyelv ismeretére is. Ilyen helyzetekben különböző egyensúlyok lehetségesek, attól függően, hogy a különböző paramétereknek milyen értékük van. A társadalmilag optimális oktatási rendszer a kétnyelvű. Ez ugyanis maximalizálja azon emberek számát, akik kommunikálni tudnak majd egymással. Az egynyelvű oktatási rendszerben viszont a társadalom domináns csoportjának tagjai elveszítik a képességüket arra, hogy a dominált csoport nem művelt tagjaival kommunikálni tudjanak. Így az egynyelvű oktatás negatív externáliát hoz létre elsősorban a dominált csoport számára.

Ugyanakkor a domináns csoport gyakran inkább az egynyelvű rendszert részesíti előnyben, mert ez arra serkenti a dominált csoportot, hogy fokozottabban fektessen be az oktatásba annak érdekében, hogy ne veszítsen a kommunikációs előnyéből. Ez különösen igaz akkor, ha a domináns csoport viszonylag kicsi, és az oktatás költsége pedig magas. Az egynyelvű oktatási rendszer alapot ad a „többség követése” hatásnak, azaz a dominált csoportnak minél több tagja vesz részt ebben az oktatásban, annál nagyobb lesz az ösztönzés a csoport többi tagja számára, hogy kövessék ezt a példát. Ez a helyzet növeli a domináns csoport kommunikációs előnyét és ennek gazdasági erejét a termelésben. Ezzel szemben a dominált csoport jogosan részesíti előnyben a kétnyelvűséget az oktatásban annak érdekében, hogy elkerülhesse azt a helyzetet, hogy neki kelljen aránytalanul nagyobb befektetést végeznie az oktatásba. Ez a modell empirikusan azt is tartalmazza, hogy a nyelvi kisebbségek feltehetőleg sokkal műveltebbek, ha az oktatási rendszer egynyelvű – ami némileg ellentmondásos, és sok esetben úgy tűnik, hogy a tényeknek ellentmond.

3.2. A NYELVTANULÁSI MODELLEK ÉS NÉHÁNY EMPIRIKUS EREDMÉNY

A nyelvtanulási modellek és európai statisztikai adatok [EC (1), 2005] alapján számos empirikus elemzést végeztek már el, amelyek eredményei esetenként megkérdőjelezhetőek, vagy pedig részben a körülmények folyamatos változásai következtében fokozatosan elavulnak. Vannak azért olyan eredmények is, amelyek tartós tendenciákat tükröznek, vagy pedig érdekes, esetleg fontos szociológiai, gazdasági és politikai következtetésekre érdemesek. Ezek közül néhány:

- A nők nagyobb számban tanulnak idegen nyelvet vagy nyelveket, mint a férfiak.
- Az évezredforduló idején végzett adatok szerint az angol nyelv tanulására való hajlandóság csökken az életkorral, ugyanez a német nyelv esetén U alakú (az

akkori 45 év körüli korosztályoknál volt a mélypont), az orosz nyelv esetén pedig fordított U, vagy púp alakú (az akkori 55 év körüli korosztályoknál volt a csúcs).

- A felsőoktatási végzettséggel rendelkezők, az önálló vállalkozók és azok, akik vezetők vagy az ún. fehérgalléros szakmákban dolgoznak, nagyobb valószínűséggel beszélnek idegen nyelveket. Ezekben az esetekben az ok-okozati összefüggés mind a két irányban lehetséges, de különösen a vezető pozíciókban lévők esetében igaz.
- Számos országban a nyugdíjasok nagyobb arányban beszélnek több idegen nyelvet, mint a fiatalabb generációk. Ez valószínűleg csak ideiglenesen érvényes.
- A magasabb emberek nagyobb valószínűséggel beszélnek idegen nyelveket, mint az alacsonyabbak. Ennek magyarázata az, hogy a magasság és a gyermekkori gazdasági jólét között erős a korreláció.
- A legtöbb országban igaz, hogy a városokban élő emberek általában nagyobb arányban beszélnek idegen nyelveket, mint a vidéken élők.
- A társadalmi-gazdasági státusz és az anyagi jólét megkönnyítheti a nyelvtanulást, ugyanis a jómódú emberek jobban hozzáférnek azokhoz az eszközökhöz, amelyek fontosak lehetnek a nyelvtanuláshoz. A városokban és vidéken lakók közötti különbség is hasonló tényezőkön alapszik.
- Az egyes nyelvek tanulását és ismeretét tekintve az országok közötti eltérések elég jelentősek. Az országspecifikus tényezők és a nyelvi közelség korrelációja a francia nyelv esetén a legerősebb (pl. sok olasz és spanyol beszél), majd ezt követi az angol és a német;
- Önértékelés alapján a jobboldali politikai nézeteket valló emberek esetén nagyobb volt a valószínűsége annak, hogy beszélnek angolul, míg azok, akik baloldali nézeteket vallanak, gyakrabban beszéltek franciául. A két tény közötti összefüggés nem világos.
- A fiatalabb generációk tagjai sokkal rugalmasabbak, és sokkal könnyebben tanulnak, s emiatt az egyes egyének specifikus költségei alacsonyabbak az esetükben, így az idő alternatív költsége (opportunity cost) is alacsonyabb.
- Az oktatás a nyelvtanulást könnyebbé teszi. A nyelvi képzés egyrészt része lehet a hivatalos oktatásnak, másrészt pedig az oktatás olyan készségeket tanít meg az embereknek, amelyek a nyelvtanulást könnyebbé teszik.
- Evidencia, de a statisztika is azt mutatja, hogy az egyes egyének számára sokkal könnyebb azoknak a nyelveknek az elsajátítása, amelyek nyelvi rokonságban állnak az anyanyelvükkel.

Ezeket a vizsgálati eredményeket és következtetéseket hosszabban lehetne sorolni, ha a nyelvgazdaság elméletéhez kapcsolódó egyéb társadalmi-gazdasági szempontok alapján elvégzett elemzéseket is figyelembe vennénk. Vannak ugyanis olyan szakirodalmi elemzések, amelyek a nyelvhez kapcsolódó más társadalmi-gazdasági kérdéssel is foglalkoznak, mint pl.

a) a nyelv és a diszkrimináció (faji, etnikai eredet, társadalmi státusz, vagy nem) összefüggése,

b) a nyelv és a klubtermékek viszonya,

c) a nyelvi készségek munkaerő-piaci jutalmazása,

d) a kereskedelem és a migrációs áramlások egymásra hatása stb.

4. A TÖBBNYELVŰSÉG ÉS A NYELVEK GAZDASÁGTANA AZ EU KÖZÖSSÉGI POLITIKÁJÁBAN

Valamennyi európai ország nyelvileg sokszínű, aminek történelmi, földrajzi, politikai és etnikai okai vannak. A nyelvi sokszínűség ellenére a kontinens legtöbb országában a nyelvek közül *csak egy elismert hivatalos nyelv* van, amelyet az egész országban beszélnek. A kisebbségi nyelvek csak néhány ország egyes régióiban élveznek hivatalos vagy félhivatalos státuszt. A kialakult helyzet azt mutatja, hogy alapvetően két típusú kisebbségi nyelv létezik. Az első típus az, amikor egy országon belül egy valódi etnikai kisebbség által beszélt nyelvről van szó (pl. a katalán Spanyolországban stb.). A második típus pedig az olyan nyelv, amelyet egy országban élők kisebbsége vagy egy jelentős része beszél, miközben ez a domináns nyelv a szomszédos országban (pl. francia, német Belgiumban vagy Svájcban, a magyar stb.). Európában sok ilyen ország található, és emiatt a kétnyelvűség ezekben az esetekben igen általános jelenség.

Ennek az összetett helyzetnek köszönhetően az általános kép az, hogy *sok európai több nyelven is beszél*. Így 2005-ben készült felmérések szerint [EC (1), 2005] az EU-polgárok 2 százaléka volt többnyelvű (azaz, két vagy több nyelvet beszéltek anyanyelvi szinten), 39 százalékuk beszélt legalább egy idegen nyelvet és 14 százalékuk pedig kettőnél több nyelvet ismert és használt. A közvélemény-kutatások szerint az európaiaknak csak 10 százaléka gondolja úgy, hogy nincs szüksége egy további nyelv ismeretére és csak 2 százalékuk véli azt, hogy a gyermekeiknek nem szükséges idegen nyelvet tanulniuk.

Európában fontos és nagy különbségek vannak az egyes nyelvek gazdasági sikerét tekintve. Így különösen az angol, aztán kisebb mértékben a francia, német, spanyol és az orosz nyelvek esetén mondható el, hogy széles körben beszélnek ezeket, mint idegen nyelveket. A legtöbb más nyelvet szinte kizárólag csak a saját országukban beszélnek, vagy azokban a szomszédos országokban, ahol jelentős ilyen nyelvi kisebbségek élnek. A nyelvismereti különbségek még erőteljesebben jelentkeznek az egyes korosztályokat (vagy generációkat) tekintve. Úgy tűnik, hogy csak az angol az a nyelv, amely folyamatosan javítja a relatív helyzetét a nyelvek között Európában. Ugyanezt a mintát lehet felfedezni az egyének hozzáállását tekintve is.

Az adatok azt mutatják, hogy *a világ, s ezen belül Európa egyre növekvő mértékben jellemezhető a soknyelvűség tényével*. Európában ezt a folyamatot tovább erősítette az EU-nak az utolsó egy évtizeden belüli három bővítése is. Az EU 28 tagországában jelenleg összesen kb. 500 millió ember él, 24 hivatalos nyelv és 3 abc létezik. Ezek közül a nyelvek közül néhányat (pl. angol, francia, spanyol stb.) a világméretű használat is jellemez. Továbbá még mintegy 60 nyelv van, amit Európa egyes régióiban, vagy különböző helyeken bizonyos embercsoportok beszélnek. Ehhez még azt is figyelembe kell venni, hogy a világ sok országából származó bevándorlók szintén magukkal hozták az anyanyelvüket. Egyes becslések szerint összesen 185 nyelvet beszélnek Európában és 175 nyelvet az EU-ban [Ethnologue, 2014]. Mindez Európát még inkább nemzetközivé és soknyelvűvé teszi. A nyelvi sokszínűség az, ami minden kétséget kizáróan az EU legjellemzőbb vonása, ami természetesen az EU állampolgárainak társadalmi, kulturális és szakmai életét, illetve a tagországok gazdasági és politikai működését igen jelentős mértékben befolyásolja.

A komplex helyzet miatt az Európai Bizottság folyamatosan keresi a válaszokat az újabb és újabb kihívásokra, amelyeket ez a valóság nap mint nap teremt. Az általában javasolt megközelítés keretében támogatást kap a többnyelvűség az uniós politikák számos területén, mint pl. a kultúra, az oktatás, a kommunikáció és a foglalkoztatás [EC (2), 2008]. Ez a megközelítés döntően olyan kérdéseket vizsgál, mint [EC (3), 2008]:

- milyen szerepet játszanak a nyelvek a kölcsönös megértés szempontjából egy multikulturális társadalom fejlesztésében,
- a nyelvismeret hogyan javítja az emberek foglalkoztathatóságát, és az európai vállalkozások versenyképességét,
- hogyan lehet ösztönözni az európai polgárokat arra, hogy az anyanyelvükön kívül általában még két másik nyelvet is elsajátítsanak,
- hogyan tudja segíteni a média és az új technológia a kölcsönös megértést, valamint hídként szolgálni a különböző nyelveket beszélő európai polgárok között.

Az Európai Bizottság elismeri, hogy a tagállamok nyelvi örökségét ápolni és támogatni kell, ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy az európaiaknak meg kell érteniük egymást, a közvetlen szomszédjaikat és a többi partnereiket az EU más tagországaiban. Ennek érdekében az Európai Bizottság aktívan dolgozik azon, hogy támogassa az EU minden hivatalos nyelvének minél szélesebb körű ismeretét és használatát az egész közösségben.

Az Európai Bizottságnak a nyelveket érintő jelenlegi politikai megközelítését nem elsősorban a gazdasági kérdések, hanem főként az egyéb szempontok (pl. kulturális, oktatási stb.) irányítják, viszont tény az is, hogy a legtöbb ilyen kérdésnek közvetlen vagy közvetett hatása is van a gazdaságra. A nyelvekkel kapcsolatos közgazdasági kérdések és megközelítések mindeddig viszonylag kisebb figyelmet kaptak közösségi szinten, részben azért, mert az oktatás és kultúra döntően tagországi kompetencia.

Az Eurydice Networknek a „*Nyelvoktatás az európai iskolákban*” című, 2008-ban és 2012-ben készült felmérései és elemzései [EC (4), 2008 és 2012] átfogó képet adnak a nyelvoktatás helyzetéről az alapfokú oktatástól kezdve a középfokú oktatásig abban a 32 országban, amelyek részt vesznek az EU „*egész életen át tartó tanulás*” nevű programjában. A felmérés, amely mintegy 40 mutatót tartalmaz, arra a következtetésre jut, hogy növekszik a nyelvtanulás támogatása az általános oktatási rendszerben, valamint hogy egyre többen tanulnak idegen nyelvet egyre fiatalabb korban. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a részt vevő országok a Tanácsnak az európai többnyelvűségi stratégiáról szóló állásfoglalásával összhangban folytatták a munkájukat. Az a lehetőség, hogy két idegen nyelvet lehessen tanulni az iskolákban, az olyan cél, amit a tagállamok 2002-ben Barcelonában tűztek ki maguk elé. Ezt most az „*egész életen át tartó tanulás*” nevű program nyolc kulcskompetenciája egyikének tekintik, amelyeket a Tanács és az Európai Parlament 2006 decemberében javasolt. A két tanulmány a nyelvtanulással kapcsolatban olyan megállapításokat, információkat, aktuális trendeket és ezek várható alakulását tartalmazza, amelyek kimondottan fontos kérdések a nyelvek gazdasága, a mindennapi többnyelvűség előmozdítása, a tartalomhoz való könnyebb hozzáférés szempontjából. Az információhoz a lehető legtöbb nyelven való hozzáférés a médián keresztül és a

virtuális térben kimondottan fontos kérdések az információs technikák alkalmazása során. Előrelátható az is, hogy a makrogazdasági és az üzleti érdekek, valamint az információs és kommunikációs technológia (IKT) gyors fejlődése egészen biztosan hamarosan ki fogja kényszeríteni a nyelvek gazdasági kérdései bizonyos szempontjainak és megközelítésének figyelembevételét a politikai elemzések és az ezeket követő döntéshozatalok során.

5. AZ INFORMÁCIÓS TECHNOLÓGIA HATÁSA ÉS ENNEK A NYELVEK GAZDASÁGTANÁT ÉRINTŐ EGYES KÉRDÉSEI

Az emberi fejlődéstörténet során sok tekintetben – így a nyelvek gazdaságtana szempontjából is – négy, radikális fordulatot eredményező technikai áttörési pont jelölhető meg, amelyeknek aztán mélyreható társadalmi, gazdasági és kulturális hatásai voltak. Az első az *írásbeliség* megszületése, a második az írott szöveg tömeges megjelenése, azaz a *nyomtatás* kifejlesztése, majd a harmadik az *audiovizuális médiának* a széles körű térhódítása, végül a negyedik a napjainkban rohamosan terjedő *információs és kommunikációs technológia* (IKT) megjelenése. Az írásbeliség megjelenése tette lehetővé többek között a gazdasági nyilvántartásokat, a tartozások és követelések rögzítését, végül is a kereskedelmi ügyletek növekedését. A nyomtatott szöveg használatának általánossá válása egységesítette az egyes nyelvek szókészletét, ami alapvetően megkönnyítette többek között a gazdasági tevékenységek egyre széles körben való űzését, valamint a termelési és gazdasági ismeretek terjesztését. Az audiovizuális média egységesebbé tette a beszélt nyelvet, felgyorsította többek között a gazdaság számára fontos információk áramlását országhatárokon belül és keresztül is. Ez utóbbi esetén vált még inkább fontosabbá az idegen nyelvek ismerete. Az IKT gyors fejlődésének és terjedésének hosszabb távú hatásait illetően ma még csak inkább feltételezéseink vannak, de az egészen biztos, hogy ezek sokkal mélyrehatóbbak lesznek, mint az előzőek voltak. Ennek megfelelően ez a technikai fordulat is messze jóval nagyobb hatással lesz a nyelvekre és a nyelvek gazdasági összefüggéseire, mint amilyen a korábbiak estén volt.

5.1. AZ INFORMÁCIÓS TECHNIKAI FORRADALOM, A NYELVEK ÉS A „HOSSZÚ FAROK” KONCEPCIÓ

Az IKT gyors fejlődése az egyik legjelentősebb befolyásoló tényezője a többnyelvűség jövőbeli alakulásának. A mindennapi többnyelvűség szempontjából döntő fontosságú az IKT fejlődése, mivel ennek révén kap jelentős ösztönzést a tartalom létrehozása és az információhoz a lehető legtöbb nyelven való könnyebb hozzáférés. A növekvő méretű többnyelvű médiatartalom-alkotás és cyberterületi tartalom viszont elkerülhetetlenül egyre gyakrabban vet fel majd olyan kérdéseket, amelyek a nyelv és a többnyelvűség gazdasági aspektusait érintik. Az ilyen kérdések azért is váltanak majd ki egyre nagyobb érdeklődést, mivel a nyelvi kisebbségek vagy a kevésbé beszélt nyelvek is képesek lesznek csatlakozni a nagy nyelveken történő kommunikáció fejlődésének fő irányaihoz. Ezt a csatlakozást az IKT igen gyors fejlődése eredményeként megjelenő új eszközök teszik majd lehetővé. Így az a tény,

hogyan emberek különböző nyelveket beszélnek, s ez döntő tényezője annak, hogy sokan közülük nem képesek részt venni a határokon átnyúló kommunikációban, egyre inkább veszít majd a jelentőségéből. Az online források és az informatikai alkalmazások² a nem domináns (kisebbségi vagy kevésbé széles körben beszélt) nyelveket beszélők számára is jelentősen megkönnyítik majd a hozzáférést a főleg domináns nyelveken elérhető információkhoz, miközben segítenek megőrizni a nyelvi sokszínűséget is. Mindez egyben azt is jelentheti majd, hogy a fordító és tolmácsprogramok működésében a magas minőségi szintek meghaladása után a nyelvtanulás és a nyelvek ismeretének kérdései a nyelvek gazdaságtana szempontjából veszítenek a jelentőségükből és egyéb kérdések kerülnek majd jobban előtérbe.

A nyelvek gazdaságtana egyes kérdéseinek a szempontjából az IKT fejlődésének hatását talán az ún. „hosszú farok”³ koncepció [Anderson, 2006] tudja leginkább leírni. Ezt a koncepciót két féle módon lehet alkalmazni a nyelvek esetén. Az első mód esetén a nyelveket az ezeket beszélők száma szerint állítjuk sorrendbe. A másik pedig az, amikor egy nyelv esetén készítünk egy sorrendet, ahol a beszélők száma szerint a legnagyobb rész az anyaországot képviseli, amit aztán a földrajzi megoszlást is figyelembe véve a szomszédos országokban élő, s ezt a nyelvet beszélő kisebbségek szerepelnek, majd ezt követik nagyság szerint a földrajzilag távolabb lévő e nyelvű diaszpórák (mindenütt beleértve az ezt a nyelvet tanulókat is). Mind a két esetben ezeket a halmazokat csökkenő nagyságú piaci szegmensek egymásutánjaként lehet tekinteni, amelyeknek a grafikusán ábrázolt alakja egy hiperbola, a „hosszú farok”.

A kérdés az, hogy a közgazdaságtan nyelvén ennek a formának milyen jelentést lehet adni. További kérdés, hogy van-e bármilyen hatása különösen a kisebbségi vagy kevésbé széles körben beszélt nyelvek számára. Azaz a kulcskérdés az, hogy vannak-e, vagy létezhetnek-e olyan „hosszú farok” dinamikák, amelyek bizonyos előnyöket eredményezhetnek a kisebbségi vagy kevésbé széles körben beszélt nyelvek számára.

A gyorsan fejlődő IKT a kisebbségi vagy kevésbé széles körben beszélt nyelvek számára sok olyan dolgot tesz lehetségessé, vagy olcsóbbá, amelyek az ezt megelőző időszakban lehetetlenek voltak, vagy ha mégis, akkor csak igen magas áron. Az IKT csökkenti egy tartalom előállításának és bármilyen nyelven való terjesztésének korlátait. Ez különösen fontos az olyan nyelvek esetén, amelyek anyaországi kevés erőforrással rendelkeznek és esetei lehetnek a „hosszú farok” hatásnak. Az új technológiák ugyanis olcsóbbá teszik a kommunikációt és kibővítik az új szolgáltatások elérhetőségét, valamint megkönnyítik egy nyelvi közösség földrajzilag szétosztott tagjai számára, hogy kommunikálni tudjanak egymással. Ezt a kommunikációt ma még inkább az írott forma dominálja, de az IKT további elterjedése és fejlődése révén az audiovizuális tartalmak is egyre nagyobb súlyt fognak képviselni. Ebbe beletartozhatnak a közösségi rádió és TV programoktól kezdve az országos adókig

2 Pl. az elektronikus formában és ingyenesen hozzáférhető nyelvtanulási segédanyagok, az egy- és két-nyelvű szótárak, vagy fordítási eszközök stb.

3 A koncepció neve, a "hosszú farok" olyan eloszlásra utal, ahol néhány kategóriába sok elem tartozik, s ugyanakkor sok kategóriába viszont egyre kevesebb. A koncepció egy olyan új marketing stratégia alapja, amelyet a gyorsan fejlődő IKT és az internet tesz lehetővé.

vagy egyéb tartalomszolgáltatókig, s mindezek a földrajzi távolságok jelentette korlátok nélkül bárhol és bármikor elérhetővé válnak. Ezek biztosítják a lehetőségeket az élőszóbeli nyelv aktívabb használatára is. Mindezek a lehetőségek különösen a kevésbé széles körben beszélt nyelvek esetében lehetnek kimondottan fontosak, de természetesen a domináns nyelvek is használhatják ugyanezeket a technológiákat.

A közgazdasági fogalmak szerint ez azt jelenti majd, hogy a kínálati oldalon egyre inkább lehetővé válik a „hosszú farok” görbéjén lefelé való mozgás, ami a piac bővülését tekintve végső soron két dolgot jelent. Egyrészt azt, hogy mind több kisebbségi vagy kevésbé széles körben beszélt nyelv kerül be a nyelvi határokon átnyúló, egyre szélesebb jellegű kommunikációba. Másrészt pedig azt, hogy az azonos nyelvet beszélők egyre kisebb méretű kisebbségei vagy földrajzilag távolélő diaszpórái válnak ugyancsak elérhetővé a különböző jellegű kommunikáció számára.

A „hosszú farok” koncepció nyelvekre való alkalmazásának azonban van egy nyilvánvaló sajátossága: a keresleti oldalon, az emberek általában nem mozognak tömegesen a „hosszú farkon” a szűk (niche) piacok felé ugyanúgy, ahogy ez a hangfelvételek vagy könyvek esetén történik (ez a két termék ugyanis a „hosszú farok” koncepció legfontosabb példái). A legáltalánosabb tény az, hogy azokat az embereket, akik a nyelv szempontjából a „hosszú farok” alsó részéhez tartoznak, azaz tagjai egy kisebbségi vagy kevésbé széles körben beszélt nyelv közösségének, elsősorban olyan ösztönzések érik, hogy a farok magasabb részei, azaz a domináns nyelvek felé mozduljanak el. Sokan ezt csinálják, amikor idegen nyelvet vagy nyelveket tanulnak. Ám sokan vannak olyanok is, akik ezt nem teszik meg. A nyelvtanulási minta koronként a gazdasági és politikai feltételeknek megfelelően mindig is változott, s változik. Ezeket a feltételeket tudja és fogja az IKT egyre nagyobb mértékben befolyásolni.

5.2. VÁRHATÓ JÖVŐBELI TRENDEK ÉS KIHÍVÁSOK A NYELVEK GAZDASÁGTANA SZEMPONTJÁBÓL

Sok szempontból érdekes és fontos kérdés, hogy mik lesznek az uralkodó feltételek és tendenciák a határokon és a nyelvi határokon átnyúló kommunikációban, így pl. a médiában, amelyek hatással lesznek a nyelvek gazdaságtana által is vizsgált folyamatokra.

- Mivel a határokon és a nyelvi határokon átnyúló kommunikáció mennyisége a jelenleginél is gyorsabb ütemben fog növekedni, így a nyelvek ismerete iránti társadalmi és gazdasági igény ehhez hasonlóan egyre nagyobb lesz. Ennek viszont az oktatást érintően lesznek további mennyiségi és nyelvválasztási hatásai. Ez utóbbi kérdéskör esetén a fordítói és tolmácsolási programok minőségi fejlődésének fontos és ma még valószínűleg nem teljesen felmérhető hatása lesz. Ezek a programok felválthatják az egyén szintjén azoknak az idegen nyelveknek az elsajátítását, amelyeket várhatóan ritkábban használnak majd. E döntések társadalmilag összesített hatásai a nyelv gazdaságtana szempontjából valószínűleg már számottevő lehet. Így az alapvető kérdés megint az lesz, hogy hogyan változnak a nyelvtanulási minták, azaz, ki tanul nyelveket, hányat és melyiket.
- Az új IKT nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy különösen a kevésbé széles körben beszélt nyelvek esetében az emberek megőrizhessék a nyelvi gyö-

kereiket, még akkor is, ha a határon átnyúló kommunikációban elsősorban a nagyobb nyelveket alkalmazzák, s emiatt elsősorban ezeket a nyelveket tanulják. A „hosszú farok” koncepció egyik hasznos gyakorlati eszköze lehet a nyelvi piacok értékelésének, a világ nyelveinek jelenlegi és jövőbeli helyzete felmérésének, valamint a nyelvtanulási trendek – többek között a nyelvek gazdaságtana szempontjából fontos nyelvtanulási költségek – megbecslésének. Mivel a nyelvismeret iránti kereslet valószínűleg heterogénebb lesz a kevésbé széles körben beszélt nyelvek közösségeiben, mint a széles körben beszélt nyelvekben, így a költségek eloszlása továbbra is aránytalan marad.

- A tartalom létrehozói szempontjából (beleértve mind a szöveges, mind az audiovizuális tartalomét) teljesen új piaci feltételek alakulnak ki az új IKT miatt, amelynek része a nyelvi különbségek miatti piaci szegmentáció valószínűsíthető csökkenése. Emiatt szükségessé válik sokszor radikálisan új üzleti modellek kialakítása, valamint olyan új díjazási rendszerek bevezetése, amelyek biztosítják, hogy a tartalmat létrehozók megfelelő jövedelemhez jussanak, továbbá jogosan felmerülhet az adózási rendszer átalakítása is, mert aránytalanságok alakulhatnak ki a jövedelmek adóztatásában. Az információs technológia gyors fejlődése során a többnyelvűségnek az új trendjei különböző új – részben azonos, részben eltérő – kérdéseket vetnek fel a médiaszektor különböző ágazatai számára is. Az egyik legfontosabb kérdés az, hogy hogyan alkalmazkodjon a piac új feltételeihez azért, hogy meg tudjon felelni a versenykihívásoknak, valamint ki tudja elégíteni a fogyasztók gyorsan változó igényeit, pl. milyen formában, milyen nyelven keresik az információt.
- Eltérő mértékben, de a gazdaság más ágazatai és szektorai számára is fontosak a nyelvismerettel és használattal kapcsolatos gazdasági kérdések. A többnyelvűségnek lehetnek olyan közvetlen és közvetett gazdasági hatásai, mint pl. változások a versenyképességben és a munkaerő-piaci és foglalkoztatási feltételekben, amelyeknek egyéb gazdasági összefüggései is lehetnek. Az alapvető kérdés az, hogy a vállalati vezetők felismerik-e ezeket a kapcsolatokat. Ez különösen a kkv-k számára jelenthet nagy problémát, mivel ezek a vállalkozások gyakran nem rendelkeznek a megfelelő know-howval, valamint a szükséges erőforrásokkal ahhoz, hogy a nyelvismerettel kapcsolatos kérdéseket beépítsék a vállalati terveikbe. A kkv-k számára eltérő ilyen jellegű alternatívák és feladatok vannak, amelyek megoldása szükséges a sikeres gazdálkodáshoz. Ehhez az IKT sok segítséget tud nyújtani, de természetesen ennek alkalmazásához is érteni kell. A vállalatok szempontjából fontos kérdés, hogy milyen (elvesztett és nyert) lehetőségek vannak annak kapcsán, hogy tartalmat és szolgáltatást a felhasználó nyelvére biztosítsanak. A felhasználók szempontjából pedig, hogy milyen elvárásaik vannak a használható nyelvekkel kapcsolatban és ennek milyen gazdasági aspektusaival kell számolni.
- Az új média és a technikai fejlődés mélyreható hatással is járhat a nyelvek fejlődésére és a nyelvismeretre. A fordító és tolmácsprogramok, az audiovizuális kommunikáció széles körű elterjedése révén a világ különböző részein beszélt nagyobb nyelvek (pl. az angol, Nagy-Britanniában, az USA-ban, Ausztráliában stb. vagy a francia, Európában, Kanadában, Afrikában stb.), de a kisebbek esetén is feltételezhetően viszonylag hosszan tartó globális szintű saját nyelvegy-

ségesülési folyamatok kezdődhetnek el. Ezek azokhoz lesznek hasonló folyamatok – de most egyidejűleg zajlóak –, amelyek korábban a nyomtatás és az audiovizuális eszközök széles körű elterjedését követően országos (vagy nemzeti) szinten kezdődtek el, nevezetesen a szókészletek és a kiejtések egységesülése. Ezek viszonylag lassú folyamatok, de kétségtelen a gazdasági hatásuk, mivel pl. a kifejezési variációk csökkenése révén javul az egyértelműség a globalizálódó kommunikációban. A nyelvek jellegzetességei ugyanis jelentősen befolyásolhatják a szolgáltatásokhoz és a tartalmakhoz való hozzáférést, ezek megértését és felhasználását, végső soron a gazdasági teljesítményt.

ÖSSZEZÉS

Ma már általánosan elfogadott megállapítás, hogy a globalizáció, a gyorsan bővülő nemzetközi gazdasági kapcsolatok és a sebesen fejlődő információs és kommunikációs technológia hatására alapvető változások mennek végbe. Ezen változások egyike az, hogy még intenzívebbé válnak az egyének, a gazdasági és nem gazdasági szereplők, valamint az országok, sőt a kontinensek közötti sok formában történő kommunikációs kölcsönhatások. E kölcsönhatások egyik igen fontos eleme a nyelv, az idegen és a kisebbségi nyelvek ismerete, használata, és mindezek előtt ezek elsajátítása. Éppen emiatt a nyelveknek számottevő közvetlen és közvetett gazdasági hatásuk van, amelyek felé mindeddig csak kevés figyelem fordult. A kialakulófélben lévő interdiszciplináris módszereket is felhasználó nyelvek gazdaságtana többek között a nyelvekhez kapcsolódó gazdasági kérdések elemzésével, az alapvető törvényszerűségek feltárásával, az optimalizálás lehetőségével foglalkozik. Ez a cikk e kérdések egy részének bemutatásával igyekszik bevezetni ezt a kérdéskört a magyar közgazdasági szakirodalomba. Ez a megközelítés a nyelvet a gazdasági közjavak egyikének tekinti, s a nyelv gazdasági szerepét a pénzhez – ennek három funkciójával – való összehasonlítás révén demonstrálja. A többnyelvűség és a nyelvtanulás gazdaságelméleti kérdéseivel foglalkozó eddigi szakirodalom elméleti és empirikus eredményeinek itteni áttekintése is nyilvánvalóvá teszi a kérdéskör fontosságát a jövőbeli globális gazdasági és társadalmi fejlődés szempontjából. Az EU-t érintően a cikk igyekszik rámutatni arra, hogy bár a többnyelvűséggel kapcsolatban számos közösségi szintű megoldandó feladat van, de a jelenlegi hatásköri megosztás feltételei között a kérdések döntő többségét a tagországi, azaz a nemzeti szinteken kell megválaszolni és a keletkező problémákat orvosolni. A jövőt tekintve kiemelt fontossága lesz IKT gyors fejlődése különböző jellegű hatásainak. Ezek elemzésének keretében a cikk az ún. „hosszú farok” koncepciót alkalmazza, s bemutatja, hogy várhatóan vannak és lesznek olyan nyelvhasználati dinamikák a változó technikai feltételek közepette, amelyek bizonyos előnyöket eredményezhetnek a kisebbségi vagy kevésbé széles körben beszélt nyelvek számára. Ez várhatóan alapvetően két módon következik be majd. Egyrészt az IKT fejlődése következtében egyre több ilyen nyelv kerülhet be kínálati oldalra a nyelvi határokon átnyúló kommunikációba. Másrészt pedig az azonos nyelvet beszélők egyre kisebb méretű kisebbségei vagy földrajzilag távol lévő diaszpórái válnak ugyancsak elérhetővé a különböző jellegű kommunikáció számára. Azaz az IKT nemcsak a tartalom előállítását teszi a korábbiaknál sokkal

könnyebbé, hanem a tartalom eljuttatását is sok szempontból függetlenné teszi a földrajzi távolságtól és az időtől. Mindezek a kisebbségi vagy kevésbé széles körben beszélt nyelvek fennmaradása számára pozitív hatásokat jelentenek, miközben várhatóan tovább erősödik majd a nagy világnyelvek ismerete iránti igény is. Ez is a többnyelvűség szükségszerűségét erősíti, annak ellenére, hogy a fordítói és tolmácsolási számítástechnikai alkalmazások és programok minőségi fejlődése ma még be nem látható hatásokkal járhat a nyelvismeret iránti igényt tekintve. A cikk végül öt nagyobb pontban foglalja össze a nyelvek gazdaságtana (nyelvtanulás, nyelvismeret, nyelvhasználat, kisebbségi és világnyelvek, információs és kommunikációs tartalomteremtés, stb.) szempontjából a várható jövőbeli trendeket és kihívásokat, rámutatva arra, hogy minden nyelvvél összefüggő kérdés, a jövő feltételei között, egyre nagyobb mértékben befolyásolja a gazdasági teljesítményt.

IRODALOM

- Anderson, C. (2006): *The Long Tail: Why the Future Business is Selling Less or More?* New York, N.Y.: Hyperion,
- Akerlof, G. and Kranton, R. E. (2000): „Economics and Identity.” *Quarterly Journal of Economics* CXV (3): 715–753
- Chiswick, B. and Miller P.W. (2007): „International Migration and the Economics of Language.” *IZA Discussion Papers* 7880.
- EC (1): European Commission (2005): *Special Eurobarometer No.243 – Europeans and their languages*, Nov-Dec 2005
- EC (2): European Commission (2008): *Az Európai Bizottság közleménye COM (2008) 566 – 2008/09/18*
- EC (3): European Commission (2008): <http://europa.eu/languages/en/document/112> (2014. dec. 04)
- EC (4): European Commission (2008 and 2012): *Key data on teaching languages at school in Europe* http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/all_publications.pdf (2014. nov.05.)
- Ethnologue (2014): <http://www.ethnologue.com/statistics> (2014.dec.9.)
- Fidrmuc, J. and Ginsburgh, V. (2007): „Languages in the European Union: The Quest for Equality and its Costs.” *European Economic Review* 51(6): 1351–1369,
- Fidrmuc, J. and Ginsburgh, V. and Weber, S. (2007): *Ever Closer Union or Babylonian Discord? The Official-language Problem in the European Union Brunel University*
http://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/core/documents/version_30_Nov_2006.pdf (2014. dec. 9.)
- Fidrmuc, J. and Fidrmuc, J. (2009): „Foreign Languages and Trade.” *CEDI Discussion Paper Series* 09–03.
- Gabszewicz, J., Ginsburgh, V. and Weber, S. (2008): „Bilingualism and Communicative Benefits” *Fondazione Eni Enrico Mattei Working Papers* no. 17.
- Ginsburgh, V. and Prieto-Rodriguez, J. (2007): „Returns to Foreign Languages to Native Workers in the EU.” *ECARES Working Papers* no. 21.

- Ginsburgh, V., Ortuno-Ortin, I. and Weber, S. (2007): „Learning Foreign Languages: Theoretical and Empirical Implications of the Selten and Pool Model.” *Journal of Economic and Behaviour and Organisations* 64: 337–347.
- Grin, F. (1994): „The Economics of Language: Match or Mismatch?” *International Political Science Review* 15(1):25–42.
- Grin, F. and Vaillancourt, F. (1997): „The Economics of Multilingualism: Overview and Analytical Framework.” *Annual Review of Applied Linguistics* 17(March): 43–65.
- Grin, F. and Sfreddo, C. and Vaillancourt, F. (2010): *The Economics of the Multilingual Workplace*. London: Routledge
- Lamberton, D. (ed.) (2002): *The Economics of Language* Cheltenham: Edward Elgar.
- Lang, K. (1986): „A Language Theory of Discrimination.” *Quarterly Journal of Economics* 101(May): 363–382
- Ortega, J. and Tangerås, T.P. (2004): „Unilingual versus Bilingual Education System: A Political Economy Analysis.” *IZA Discussion Paper Series No. 1433*
- Selten, R. and Pool, J. (1991): „The Distribution of Foreign Language Skills as a Game Equilibrium” In: Selten, R. (ed.): *Game Equilibrium Models IV: Social and Political Interactions*. Berlin: Springer Verlag, pp. 64–87.

PEDAGÓGUSNAP

2015. június 5-én, pénteken került sor az egyetem pedagógusnapi ünnepségére. Ez alkalommal vette át *az egyetemi tanári címmel járó okiratot*

Benczes István Zsolt, a Közgazdaságtudományi Kar nemzetközi dékánhelyettese,
a Világgazdasági Tanszék oktatója

Hajnal György, a Közgazdálkodás és Közpolitika Tanszék tanszékvezető egyetemi
oktatója és

Gajdusчек György, a Közgazdálkodás és Közpolitika Tanszék oktatója.

Az év oktatója 2015 kitüntetésben részesült:

az Élelmiszertudományi Karról

Dr. Márki Edit

Dr. Sipos László

a Gazdálkodástudományi Karról

Dr. Fehér Péter

Dr. Láng Blanka Klára

Dr. Móricz Péter

Dr. Zsembery Levente Ferenc

a Kertészettudományi Karról

Dr. Pásti György

Sütöriné Dr. Diószegi Magdolna

a Közgazdaságtudományi Karról

Dr. Kutasi Gábor

Dr. Németh András Olivér

a Tájépítészeti és Településtervezési Karról

Dr. Balogh Péter István

a Társadalomtudományi Karról

Dr. Király Gábor

Dr. Polákovits Sarolta